

Agriculture in the 100th Anniversary of the Republic of Türkiye

Cem ERDOĞAN^{1*} Özlem Darcansoy İŞERİ² Füsun EYİDOĞAN³

Article info

Received: 06.05.2024
Accepted: 23.09.2024

Article type: Review Article

Keywords:

Republic of Türkiye,
Agricultural policy, Production,
Subsidy

Abstract

We celebrated the 100th anniversary of our Republic with enthusiasm and pride. At this historical stage, it would be useful for each sector to make an assessment of itself. What we have been able to achieve, what we have failed to achieve, and what needs to be done should be revealed. A state that had to fight for more than ten years starting from the Tripoli War, had just emerged from the Balkan War, World War I and the War of Independence, lost its educated and young population in the war, and was in great economic and social difficulties. Under these conditions, the newly established Republic of Türkiye has inherited an agricultural sector that is far from modern agricultural practices and technology with traditional methods from the Ottoman Empire. The agricultural sector has been tried to be supported and developed within the framework of different practices and policies since the establishment of the Republic of Türkiye. It is necessary to make an evaluation of the agricultural development in Türkiye during the Republican period. It is thought that the evaluations to be made will help to increase agricultural potential of Türkiye by creating short, medium and long term plans and programmes.

Citation: Erdoğan, C., İşeri, Ö.D., Eyidoğan, F. (2024). Agriculture in the 100th Anniversary of the Republic of Türkiye. International Journal of Food, Agriculture and Animal Sciences, 4 (2), 45-58.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılında Tarım

Makale bilgileri

Geliş Tarihi: 06.05.2024
Kabul Tarihi:23.09.2024

Makale türü: Derleme

Anahtar kelimeler

Türkiye Cumhuriyeti, Tarım
politikası, Üretim, Destekleme

Öz

Cumhuriyetimizin 100. yılını coşku ve gururla kutladık. Bu tarihi aşamada her sektörün kendisi ile ilgili bir değerlendirme yapması faydalı olacaktır. Neleri başarabildik, neleri başaramadık, nelerin yapılması gerektiği ortaya konmalıdır. Trablusgarb Savaşından başlayarak on yıldan fazla bir süre boyunca savaşmak zorunda kalmış bir devlet, Balkan Harbi, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış, okumuş ve genç nüfusunu savaşta kaybetmiş, ekonomik ve sosyal yönden büyük sıkıntılar içerisinde bulunmaktaydı. Bu şartlar altında yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti savaşlarında etkisiyle, Osmanlı İmparatorluğu'ndan geleneksel yöntemlerle, modern tarım uygulamalarından ve teknolojisinden uzak bir tarım sektörü devralmış bulunmaktadır. Tarım sektörü Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar farklı uygulamalar ve politikalar çerçevesinde desteklenmeye ve geliştirilmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet döneminde Türkiye'deki tarımsal gelişmenin bir değerlendirmesini yapmak gerekmektedir. Yapılacak değerlendirmelerin kısa, orta ve uzun vadeli plan ve programlar oluşturularak Türkiye'nin tarım potansiyelini yükseltmeye yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Atıf: Erdoğan, C., İşeri, Ö.D., Eyidoğan, F. (2024). Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılında Tarım. Uluslararası Gıda Tarım ve Hayvan Bilimleri Dergisi, 4 (2), 45-58.

¹ <https://orcid.org/0000-0001-9537-3536>, Başkent Üniversitesi, Gıda Tarım ve Hayvancılığı Geliştirme Enstitüsü, Bağlıca Kampüsü Fatih Sultan Mahallesi Eskişehir Yolu 18.km 06790 Etimesgut, Ankara, Türkiye;

Başkent Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü, Bağlıca Kampüsü Fatih Sultan Mahallesi Eskişehir Yolu 18.km 06790 Etimesgut, Ankara, Türkiye, *Corresponding author, cmerdogan@yahoo.com

² <https://orcid.org/0000-0002-3394-2518>, Başkent Üniversitesi, Gıda Tarım ve Hayvancılığı Geliştirme Enstitüsü, Bağlıca Kampüsü Fatih Sultan Mahallesi Eskişehir Yolu 18.km 06790 Etimesgut, Ankara, Türkiye;

Başkent Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü, Bağlıca Kampüsü Fatih Sultan Mahallesi Eskişehir Yolu 18.km 06790 Etimesgut, Ankara, Türkiye, odiseri@baskent.edu.tr

³ <https://orcid.org/0000-0001-9595-1789>, Başkent Üniversitesi, Gıda Tarım ve Hayvancılığı Geliştirme Enstitüsü, Bağlıca Kampüsü Fatih Sultan Mahallesi Eskişehir Yolu 18.km 06790 Etimesgut, Ankara, Türkiye;

Başkent Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü, Bağlıca Kampüsü Fatih Sultan Mahallesi Eskişehir Yolu 18.km 06790 Etimesgut, Ankara, Türkiye, fusunie@baskent.edu.tr

Giriş

Cumhuriyetimizin 100. yaşını büyük gurur ve coşkuyla kutlamış bulunuyoruz. İçinde bulunduğumuz coğrafyada bir gurur abidesi olarak ayakta duran Türkiye Cumhuriyeti, pek çok ülkeye de örnek ve ilham kaynağı olmaya devam etmektedir. Geldiğimiz bu noktada istisnasız her sektörün kendi durum değerlendirmesini yapması, gerçekleştirilen ve gerçekleştirilemeyen sektörel hedeflerin ortaya konulması ileride yapılması düşünülen programlar açısından faydalı olacaktır. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaya konan vizyon, hedefler ve izlenen politikaların günümüzde atılması düşünülen adımlara da örnek teşkil edebileceğini düşünmekteyiz. Osmanlı İmparatorluğu son döneminde Trablusgarb Savaşından başlayarak on yıldan fazla bir süre, sürekli savaşmak zorunda kalmıştır. Trablusgarb Savaşı, Balkan Harbi, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti, okumuş ve genç nüfusunu savaşta kaybetmiş, ekonomik ve sosyal açıdan büyük sıkıntılar içerisinde bulunmaktaydı. Yokluklar içerisindeki ülkede istisnasız bütün sektörlerin desteklenmesi ve yeniden yapılandırılması gerekiyordu. Bu şartlar altında kurulan Türkiye Cumhuriyeti savaşlarında etkisiyle, Osmanlı İmparatorluğu'ndan geleneksel yöntemlerle, modern tarımsal uygulamalardan ve teknolojiye uzak, verimliliği düşük bir tarım sektörü devralmıştı. Buna karşın tarım sektörünün beslenme ve gıda ihtiyacını karşılaması, sanayi gibi sektörlerle hammadde sağlaması, milli gelir yönüyle ekonomik göstergeler içerisinde önemli bir paya sahip olması, istihdam sağlaması ve ihracat yönüyle de ciddi bir döviz girdisi sağlaması nedeniyle vazgeçilmez bir sektör olduğunu göstermektedir (Birişik, 2023). Yüz yıllık Türkiye Cumhuriyetinde tarım sektörü değişik dönemlerde, konjonktürel olarak farklı politikalarla desteklenmiştir. Bu nedenle, Türkiye'deki tarımsal gelişmenin bir değerlendirmesini yapmak gerekmektedir. Ancak yüz yıl içerisinde yapılan çalışmaları bir yayında açıklamak mümkün olmadığı gibi, özetlemek de kolay değildir. Yapılacak durum değerlendirmelerinin kısa, orta ve uzun vadeli plan ve programların oluşturulmasına ve dolayısıyla Türkiye'nin tarım potansiyelini yükseltmeye yardımcı olacağı düşünülmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nde tarımın anlaşılabilirliği ve değerlendirilebilirliği için Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki tarımsal durumun ortaya koyulması gerekmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Tarım

Osmanlı İmparatorluğu 19.yüzyılda özellikle kapitülasyonların etkisiyle Avrupa'daki devletler için açık bir pazara dönüşmüş bulunmaktaydı. Üst üste yapılan savaşların kaybedilmesi nedeniyle artan ekonomik sorunlar neticesinde ekonomide ciddi çöküşlerle beraber, kapitülasyonlar da giderek daha yaygınlaşmıştır. İmparatorluğun yıkılmasında sanayi devriminin getirdiği yeniliklere kapalı kalmakta etkili olmuştur. Sanayi Devriminin getirdiği yeniliklere yabancı kalmak da imparatorluğun yıkımını hızlandırmıştır. Kapitülasyonların etkisiyle yabancı sermayenin Osmanlı'ya gelmesi de devlet ekonomisini temelinden sarsmıştır (Öztürk ve Yıldırım, 2009). Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomisi tarıma dayalı bir ekonomiydi. Öyle ki, 1914 yılında ulusal geliri 22.393.000 kuruş olan Osmanlı devletinde tarım kesiminin payı 13.060.000 kuruştur. Oran olarak %58'i bulan tarım sektörü, nüfusun %82'sini, milli gelirin de %75'ten fazlasını oluşturmaktaydı (Ülken, 1984). İmparatorlukta tarımsal

üretim küçük aile işletmeleri tarafından gerçekleştirilmekte oluşu, toprak mülkiyeti sorunu, sulama imkanlarının kısıtlı oluşu nedeniyle sulu tarımın yaygınlaştırılmaması, daha çok kuru tarım yapılması, sertifikalı tohum, ilaç ve gübre gibi girdilerin kullanılmaması birim alandan elde edilen ürünün verim ve kalitesini azaltmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda köylüden alınan "aşar vergisinde" tarımsal faaliyetlerin gelişmesini olumsuz yönde etkilemiştir.

Osmanlı Devleti'nde tarım sektörü, savaşlar ve hastalıklar nedeniyle yaşanan nüfus kaybı ve bu nüfusun niteliği, üretimde modern tekniklerin yerine ilkel yöntemlerin kullanılması ve iktisadi (ulaşım, vergi politikası, sermaye azlığı gibi) sebeplerden dolayı derinden etkilenmiştir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne ekilebilir tarım arazisinin oldukça az olduğu bir tarım sektörü miras kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda çiftçilerin kısıtlı imkanlar çerçevesinde ürettikleri ürünlerin devletin ihtiyacının tamamını karşılamaktan uzak oluşu nedeniyle, başta başkent İstanbul olmak üzere büyük şehirlerin ihtiyacı olan buğday dahil temel besin maddelerini yurt dışından ithalat yapılmak suretiyle karşılanmaktaydı (Ağır, 2021). Osmanlı hükümetinin tarımı geliştirmek için tohumluk dağıtması, "tarım reformu meclisleri toplaması", "ziraat nezareti kurması", yurt genelinde tarım müdürlükleri kurması, tarım okulları açması, tarım araç ve ekipmanlarının ithalini kolaylaştırması gibi tarım sektörünü teşvik tedbirleri, tarımın gelişmesi konusunda maalesef yetersiz kalmıştır (Sarıkoyuncu ve Kayıran, 1998).

Ülke içerisinde pazara yönelik üretimin yapılması, ulaşım altyapısının gelişmişliği ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle, yol ve nakil vasıtalarının yetersizliği nedeniyle ürettiğini satamayan çiftçi, doğal olarak sadece ailesinin ihtiyaçlarını gidermek üzere üretim yapmış ve üretimini artırmayı düşünmemiştir. Tarım sektörünün gelişmesini engelleyen sorunlardan biri de tarımsal eğitim konusunda görülen yetersizliktir (Sarıkoyuncu ve Kayıran, 1998). Tarımda ulusal pazar kurulamaması da Osmanlı ekonomisinde tarımın gelişimini engellemiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda pamuk, tahıl ve hayvancılık önemli tarım ürünleri arasındaydı. Tiftik keçisi buna örnek olarak verilebilir. Osmanlı İmparatorluğu tiftik üretimi konusunda on dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar dünyada tek ülke konumundaydı. İmparatorluğun önemli genetik zenginliklerinden birisi olan Ankara keçisi sadece Anadolu'da yetiştirilirken, daha sonraları Güney Afrika Cumhuriyeti, Avustralya, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa gibi ülkelere de götürülmüş ve oralarda da yetiştirilmeye başlanmış ve imparatorluğun tiftik üretimindeki liderliğinin el değiştirmesiyle sonuçlanmıştır (Tüfekçi, 2021).

Cumhuriyet Döneminde Tarım

1877-1878 yıllarındaki 93 Harbi'nden sonra imparatorluk sürekli savaş ve isyanlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, özellikle son dönem Trablusgarp, Balkan Harbi, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış bir devlet olarak, oldukça kötü ekonomik koşullar ve sosyal açıdan ciddi sıkıntılar altında kurulmuştur. Bunlara ilaveten oldukça kötü bir ekonomik mirasta devralınmıştır (Öztürk ve Yıldırım, 2009). İleri teknik ve teknolojidenden yoksun olarak devralınan tarım sektörünün, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren çeşitli kalkınma politikaları ile desteklenerek geliştirilmeye ve rekabet gücünün artırılmasına çalışılmıştır. Daha cumhuriyet ilan edilemeden önce 17 Şubat 1923'de İzmir İktisat Kongresinin toplanmış olması ülkenin ekonomik bağımsızlığına atfedilen önemin de bir ifadesidir. İktisat Kongresi'nin düzenlenmesi tarım başta olmak üzere ekonomide yapılacak çalışmaların ve önceliklerin belirlenmesi açısından son derece önemli olmuştur. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin, Başkentini beslemekte zorlanan bir imparatorluktan, Cumhuriyet döneminde tarım ihracatçısı bir ülkeye dönüştüğünü görülmektedir (Birişik, 2023).

Türkiye Cumhuriyeti, 1923 ile 1929 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye Cumhuriyeti, özellikle liberal politikalar izleyerek, ekonomik gelişimini özel sektörün katılımıyla gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Bu kapsamda yaşanan en önemli gelişme ise 17 Şubat ile 04 Mart 1923 tarihleri arasında gerçekleştirilen Türkiye İktisat Kongresi ya da yaygın kullanılan ismiyle İzmir İktisat Kongresidir. Kongreye ilgi oldukça büyük olmuş, yaklaşık 1135 kişinin katıldığı kongreye çiftçi grubu da 96 maddeden oluşan istekler listesiyle katılmıştır. Kongre neticesinde uzun süredir üreticilerin üzerinde ciddi bir ekonomik yük olan aşar vergisi, Türkiye Cumhuriyeti tarafından 552 sayılı kanun ile 17 Şubat 1925 yılında kaldırılmış ve çiftçilerin rahat bir nefes alması sağlanmıştır. Köylüyü toprak sahibi yapmak için genç Türkiye Cumhuriyeti 1925 yılında yasal bir düzenleme yaparak 20 yıl gibi uzun vadeli ödeme planı ile köylüye toprak dağıtımını yapmıştır. Aynı zamanda Ziraat Bankasının kredi faiz oranları düşürülerek çiftçinin ucuz krediye ulaşması sağlanmıştır. Çiftçinin teknik açıdan desteklenmesi ve bilinçli bir tarımsal üretim gerçekleştirebilmesi için Ziraat Okulları ile Yüksek Ziraat Enstitüsü açılmıştır. Devlet destekli tarım kredi kooperatiflerinin kurulması yoluyla çiftçiler desteklenmeye başlanmıştır. Tohumluk kalitesinin geliştirilmesi için ıslah istasyonları açılmış, model olması amacıyla çiftlikler kurulmuş, makineli tarımın geliştirilmesi adına az sayıda da olsa traktör gibi çeşitli tarımsal alet ve ekipmanlar ya düşük fiyatlarla ya da hibe yoluyla çiftçiye verilmiştir. Tarımın geliştirilmesi için atılacak adımları planlamak için 1931 yılında Ankara’da Birinci Ziraat Kongresi yapılmıştır (Ağır, 2021). Bu kapsamda tütünde reji idaresi ve yabancıların toprak mülkiyeti hakkı kaldırılmış bulunmaktadır. Bu kongre, başlı başına bir kırsal kalkınma hamlesinin başlangıcı olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye Cumhuriyetinin tarıma ne kadar büyük önem verdiğini, aşar vergisi ile ilgili bir parantez açarak daha net ifade edilebilir. Aşar vergisi zaten ekonomisi bozuk olan Türkiye bütçesinin gelir kalemlerinde önemli bir yer tutmaktaydı. Aşar vergisinin kaldırılması devlet bütçesi açısından ciddi maliyetler getirmiştir. 1924 yılına baktığımızda, toplam 153 milyon lira olan bütçe gelirinin yaklaşık 27,5 milyon lirası aşar vergisinden oluşmaktaydı (Pelin, 1945). Aşar vergisinin kaldırılması ile oldukça kötü bir ekonomik miras devralmış bulunan Türkiye Cumhuriyeti çok ciddi bir gelir kaleminden de vazgeçmiş bulunmaktadır.

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte 1924 yılında kurulan “Ziraat Vekaleti” ile Kuruluş ve teşkilatlanma döneminin başladığını görüyoruz. Cumhuriyet atmış olduğu bu adım ile Osmanlı döneminde bir türlü sağlanamayan tarımda bütünlüğü tesis etmek için kararlı olduğunu göstermiştir. Tarım Bakanlığının kurulması ve teşkilatlanma çabaları ile ülkede tarımsal alanda eğitim başta olmak üzere, üretime yönelik sanayi altyapısının kurulması, mevzuatının oluşturulması ve tarım ticaretinin artırılması için yapısal reformlar yapılmaya çalışılmış ve yüksek oranda da başarılı olunmuştur (Birişik, 2023). Medeni Kanunun kabul edilmesi ile toprakta özel mülkiyetin önü açılmıştır. Tütünde reji idaresi kaldırılmış olup tütün tarımı ve ticareti serbestleştirilmiştir. Tarıma dayalı sanayinin kurulması için destekler arttırılmış ve demiryolu yapım çalışmalarına hız verilmiştir. Ziraat Bankası yeniden yapılandırılarak çiftçiye verilecek olan krediler arttırılmıştır. Köylülerin aynı zamanda orman alanlarından faydalanmaları sağlanmıştır. Hayvanların bulaşıcı hastalıklardan korunması ve ıslahı için gerekli tedbirler alınmış, makineli tarım ve modern üretim teknikleri teşvik edilerek desteklenmiştir. Ülkede bulunan ekilebilir topraklar tarımsal üretime kazandırılmış ve bu sayede üretimde verimlilik arttırılmıştır. Tarımsal eğitimde bilgi ve deneyimi geliştirmek amacıyla çeşitli kurslar düzenlenmiştir. Atatürk, Türk çiftçisine örnek olması amacıyla Ankara’da Gazi Orman Çiftliği, Yalova’da Baltacı Çiftliği, Silifke’de Tekir Çiftliği, Tarsus’ta Piloğlu Çiftliği, Hatay Dörtyol’da Karabasmak Çiftliğini faaliyete geçirmiş ve bütün bu

çalışmalara kendisi de bizzat katılarak adeta önder çiftçi görevini üstlenmiştir. Çiftliklerin kuruluşundan traktör kullanımına ve kooperatiflerin kurucu ortaklığına kadar çok geniş bir yelpazede katılım sağlamıştır. Atatürk Orman Çiftliği'ndeki üretim faaliyetleri ile önder bir çiftçi olarak yol gösterici olmuştur. Atatürk bilim ve tekniğin tarım sektöründe uygulanması vasıtasıyla elde edilecek başarıyı milletine göstermek için bizzat kendisinin kurduğu ve geliştirdiği çiftliklerini, 11 Haziran 1937 tarihinde Başbakanlığa gönderdiği tezkere ile Hazine'ye bağışlamıştır (Anonim, 2024a; Metintaş ve Kayıran, 2016).

Boratav'a göre, 1923 ile 1929 yılları arasında Cumhuriyet hükümetleri tarafından uygulanan tarım politikalarının "altın yıllar" olarak kabul edildiği bildirilmektedir. Yapılan hesaplamalara göre, ülkede 1920'li yıllarda sanayinin gelişme hızının %8,5'ler civarında bulunduğu kabul edilmektedir. Tarım sektöründe ise bu oranın 1924 ile 1929 yılları arasında tarımsal hasılanın yıllık büyüme hızlarının ortalamasının %16,2'yi bulmuş olması bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Cumhuriyet döneminde tarım politikasının "*Milli ekonominin temeli ziraattır. Bunun içindir ki ziraatta kalkınmaya büyük önem vermekteyiz*" şeklinde belirlendiği görülmektedir (Metintaş ve Kayıran, 2016).

Lozan Antlaşması'na ek olarak imzalanan "Ticaret Sözleşmesi" ithalat ve ihracat yasaklarının kaldırılmasını ve yenilerinin uygulanmasına müsaade etmediğinden dolayı, gümrük tarifelerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan, Osmanlı Devleti'nde 1916 yılında kullanılan tarifenin uygulanmasına devam edilmiştir (Yıldız ve Bayraklı, 2023). Cumhuriyet hükümeti kendi gümrük tarifesini ancak 1929 yılında uygulamaya koymuş ve başta sanayi sektörü olmak üzere, yerli malı ve çiftçiler koruma altına alınmıştır. Ancak 1929 yılında "Dünya Ekonomik Krizi"nin çıkması Türkiye ekonomisini özellikle de tarım sektörünün derinden etkilenmesine neden olmuştur (Metintaş ve Kayıran, 2016).

1929 Dünya Ekonomik Krizi

1929 yılında yaşanan Dünya Ekonomik Krizi, başta Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere olmak üzere, dünyanın pek çok ülkesi gibi Türkiye'yi de derinden etkilemiştir. Türkiye Cumhuriyeti 1923 yılında Cumhuriyetin ilanı ile beraber hızlı bir kalkınma sürecine girmiştir. Bu dönemde Türkiye daha çok liberal bir ekonomi politikası takip etmeye çalışmış bulunmaktadır. Ancak dünya genelinde yaşanan ekonomik kriz nedeniyle, Türkiye ekonomi politikalarını yeniden gözden geçirmek ve bazı önlemler almak zorunda kalmıştır (Ezer, 2010). 1929 yılında yaşanan ekonomik krizin, özellikle Türk ekonomisine ve tarım sektörüne ciddi zarar vermiş olduğu görülmektedir. Dünya Ekonomik Krizinin Türk tarım sektörüne etkisi 1929 ile 1932 yılları arasında oldukça yoğun olarak hissedilmiş olup 1934 ile 1935 yıllarına kadar da göreceli de olsa devam etmiş bulunmaktadır (Metintaş ve Kayıran, 2016). Krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin hafiflemeye başlamasıyla beraber 1933 ile 1938 yılları arasında devlet ekonomi politikasında daha aktif bir rol oynamaya başlamış, sanayileşmeye öncelik verilerek, çalışmalar planlı bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır.

Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllardan 1930'lu yıllara kadar Cumhuriyet hükümetlerinin uyguladıkları politikalar incelendiğinde, tarım sektörünü geliştirmek ve desteklemek için, kredi ve kooperatifçilikten, gümrük, asayiş, ulaşım, tarımsal eğitim, insan sağlığını doğrudan etkileyen salgın hastalıklarla mücadele, mülkiyet ve kadastro uygulamaları, tohum ve damızlık seçimi, bitki ıslahı, bitki ve hayvan sağlığını etkileyen hastalıklarla mücadele gibi politikalara önem verildiği anlaşılmaktadır. Bütün zor koşullara rağmen Türkiye Cumhuriyeti ekonomisi 1920'li yıllarda ortalama %11 civarında büyüme performansı göstermiştir.

Buna ilaveten 1930'lu yıllarda takip edilen devletçi ve planlı ekonomik politikayla ortalama büyüme hızı %7 olarak kaydedilmiştir. Burada sanayi sektörünün finansmanının, ekseriyetle köylüden alınan dolaylı ve dolaysız vergilerden sağlandığının belirtilmesi gerekmektedir. 1923 ile 1938 yıllarını kapsayan dönem incelendiğinde, tarımsal üretimin iki katına çıktığı ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla uygulanmaya başlanan tarım politikaları sayesinde belirlenen ürünlerde hedeflenen kendi kendine yeterlilik oranına "Atatürk Dönemi"nde ulaşıldığını görmekteyiz (Metintaş ve Kayıran, 2016). 1929 yılındaki ekonomik buhran karşısında, Türkiye, zor koşullar altında üretim yapan çiftçilerini korumak adına, 1932 yılında 2056 sayılı "Buğday Koruma Kanunu"nu çıkartarak çiftçileri desteklemeye çalışmıştır. Çok değil yaklaşık 1 ay sonrada çıkarmış olduğu 13204 sayılı kararname vasıtasıyla Ziraat Bankası'na, 5,5 kuruştan buğday satın alma yetkisi vermiştir. 1938 yılında "Buğday Koruma Kanuna" diğer hububatların da ilave edilmesiyle bu yetki Toprak Mahsulleri Ofisine (TMO) devredilmiş bulunmaktadır (Yavuz, 2006). Tarım sektörünün dönemsel durumunun ortaya konulması ve izlenecek tarım politikasının belirlenmesi amacıyla 1931 yılında Birinci Ziraat Kongresi toplanmıştır. Kongreye 140 ziraat odasından 170 delege katılmış ve 150 rapor sunulmuştur (Anonim, 2023). Bitki sağlığı alanında 1934 yılında Ankara'da Merkez Mücadele Enstitüsü kurulmuştur. Enstitü, 1987 yılında "Zirai Mücadele İlaç ve Aletleri Araştırma Enstitüsü" ile birleştirilmiş ve 1988 yılında Ankara Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü ismini almıştır. Enstitü, Tarımsal Araştırma Master Planı çerçevesinde 1998 yılında "Merkez Araştırma Enstitüsü'ne" dönüştürülmüştür (Anonim, 2024b). Bununla birlikte günümüzde Adana'da Biyolojik Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, İzmir Bornova'da Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü ve Diyarbakır'da Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü bitki sağlığı alanında hizmet vermeye devam etmektedir.

İkinci Dünya Savaşının olumsuz etkilerinin çok yoğun olarak yaşandığı 1940'lı yıllarda, savaş koşullarının da etkisiyle tarımsal ürün fiyatları yükselmeye başlamıştır. Olumsuz savaş koşullarına karşın, tarımsal ürün fiyatları düşürülmeye çalışılmış olup, narh uygulamaları yapılmıştır. 1945 yılında 4753 sayılı kanunla, "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" çıkartılmış olup hazine arazileri çiftçilere dağıtılmış ancak ilave yan önlemler alınamadığından hedeflenen başarı yakalanamamıştır. 1947 yılına geldiğimizde toplam tütün üretiminin %13'ü satın alınarak, ilk taban fiyat uygulaması tütünle başlatılmıştır (Yavuz, 2006).

Daha sonraları, tarımda verimliliğin ve teknolojinin artırılarak Türkiye'nin bütün üretim kapasitesinin bütünüyle hayata geçirilmesine çalışılmıştır. Bu süreçte özellikle bitki ve hayvan sağlığı alanında gerekli alt yapının oluşturulması, tarım teknolojilerinin transfer edilmesi, verimliliği arttırmak için girdi kullanımı konusunda devlet kurumlarının yoğun çalışmaları, eğitim ve yayım faaliyetlerine hız verilmiştir. Tarım Bakanlığı, temel hizmet birimlerini geliştirerek, üreticiye daha yakın olmuş ve Türk tarımına büyük katkılar yapmış bulunmaktadır (Birişik, 2023).

Marshall Planı kapsamında, Türkiye ekonomisinin Batı Avrupa ekonomisinin bir anlamda tamamlayıcısı olması yönünde bir politika izlenmesi sonucunda, sanayileşen Batı Avrupa ülkelerinin ihtiyacı olan gıda maddelerini Türkiye'den karşılanması için, ekonomik yardımların daha çok tarım sektörünü geliştirici yönde kullanılmıştır. Tolga'ya göre (2006), Marshall Planı çerçevesinde 1955 yılına kadar Türkiye tarım sektörüne doğrudan yapılan yardımın 76.5 milyon dolar olduğu kaydedilmiştir (Karaman ve Yavuz, 2016). Bu yardımın %89'u tarımda makineleşmeye ayrılmıştır. Bu çerçevede ülkeye gelen traktörler, buğday ve pamuk üretiminin yoğun ve önemli olduğu Adana, Aydın, Ankara, Eskişehir, İzmir ve Konya illerine dağıtılmış

bulunmaktadır. Traktör sayısındaki artışla beraber üretim yapılan tarımsal alan yaklaşık %60 oranında artarak, pamuk, patates, mercimek, buğday ve pirinç üretiminde artış sağlanmıştır (Karaman ve Yavuz, 2016).

Yaşanılan enflasyon nedeniyle dünya fiyatlarının ülkemizdeki fiyatların altına düşmesi nedeniyle, 1950’li yıllarda ihracatın teşvik edilmesine başlanmıştır. Fiyatların hızla arttığı bu yıllarda tüketiciyi olumsuz fiyat artışından korumak için başta hayvansal ürünler olmak üzere, yağ, ekme, pirinç vb. tarımsal ürün ve mamullerin fiyatlarına müdahale edildiği görülmektedir. Planlı dönemin başlangıcı olarak kabul edilen 1963 yılına kadar, bazı özel tarımsal politikalar takip edilmiştir (Yavuz, 2000). Örneğin, çay ve şekerpancarı gibi yurtdışından alınan ürünlerin üretiminin ülke çapında yaygınlaştırılması, bu ürünlere ait sanayinin tesis edilmesi yoluyla ekonomiye katkılarının artırılması için ilgili tarımsal destek ve fiyat politikaları takip edilmiştir (Yavuz, 2006).

Türkiye’de çay üretiminin başlangıcı 1917 yılına kadar gitmektedir. O dönemde çay üretimi yapılan Batum ve çevresine çay üretimiyle ilgili incelemeleri yerinde yapmak üzere bir heyet gönderilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda hazırlanan raporda, Batum ile benzer ekolojik koşullara sahip bulunan Doğu Karadeniz Bölgesinde çay ve narenciye bitkilerinin yetiştirilmesinin mümkün olabileceği ifade edilmiştir (Anonim, 2024c). Doğu Karadeniz Bölgesinin ekonomik ve sosyal yönden kalkındırılması amacıyla çay tarımı ve sanayisi uzun yıllar boyunca devlet tarafından teşvik edilerek desteklenmiştir. Türkiye’de ilk yaş çay yaprağı hasadı ve kuru çay üretiminin 1938 yılında gerçekleştiği bilinmektedir. 1940 yılında çıkarılan 3788 sayılı “Çay Kanunu” ile çay üretimi garanti altına alınmış bulunmakta olup, çay bahçesi kuruluğu için ruhsat alma mecburiyeti getirilmiştir. Bu yasal uygulamanın etkisiyle çay tarımı yapılan alanlar yaygınlaşmış ve üretim miktarı giderek artmıştır (Anonim, 2024c).

Türkiye’de şekerpancarı tarımıyla ilgili sanayide, Cumhuriyet döneminde hayata geçirilmiştir. O tarihe kadar şeker yurtdışından ithal edilmekte ve ekonomiye ciddi bir yük getirmekteydi. Esasında şeker, insanlığın önemli gıda maddelerinden biri olmuş ve on sekizinci yüzyılın sonuna kadar da yalnızca şeker kamışından elde edilmiş bulunmaktadır. Şeker pancarı kullanılarak şeker üretimine on dokuzuncu yüzyılda başlanmıştır (Bulut, 2006). Yerli girişimciler Nuri Şeker’in öncülüğünde bir araya gelerek 600 bin TL sermayeli “Uşak Terakki Ziraat Türk Anonim Şirketi”ni kurmuşlar ve 19 Nisan 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyetinin ilk şeker fabrikası olan “Uşak Şeker Fabrikası”ni kurmuşlardır. Şeker üretimine ise ancak 17 Aralık 1926 tarihinde başlanabilmiştir (Erdoğan, 2017).

Hem teknoloji yatırımı hem de zorunlu tüketim mallarını ithal edebilmek için gerekli olan döviz elde edebilmek için, kuru üzüm, fındık, kuru incir ve zeytinyağı gibi ürünler desteklenmiştir. İlâveten haşhaş ve tütün ürünlerinin üretiminin kontrolü ve planlanması hakkında politikalar uygulanmıştır. Hayvancılık sektörünü desteklemek için Et Balık Kurumu (EBK) 1952 yılında, 1956 yılında YEMSAN ve 1963 yılında Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (TSEK)’da kurulmuş ve hayvancılık sektörünün gelişmesinde önemli rol oynamışlardır (Yavuz, 2006).

Bitki sağlığı alanında 15 Mayıs 1957 tarihinde Zirai Mücadele ve Zirai Karantina kanunu 6968 sayılı yasa ile yürürlüğe girmiş ve Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Genel Müdürlüğü ile merkez, taşra teşkilatı ve araştırma enstitüleri kurulmuştur. Bu genel müdürlük sayesinde 1984 yılına kadar zirai mücadele çalışmaları, araştırmaları, uygulamaları, karantina, eğitim ve yayım faaliyetleri tek elden başarıyla gerçekleştirilmiştir. Bu örneğe ileride tekrar dönülecektir.

1980 Sonrası Tarım Sektörü

Türkiye Tarım Sektörü yıllar içerisinde içinde bulunduğu dönemin koşullarına göre farklı politikalar uygulanarak geliştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu politikalar genel hatları itibarıyla 1923 ile 1929 yılları arasında liberal politikaların uygulandığı, 1930 ile 1949 yılları arasında dünyadaki ekonomik gelişmeler çerçevesinde devletçi ve korumacı politikaların uygulandığı, 1950 ile 1959 yılları arasında dönemin ruhuna uygun olarak yeniden liberal politikalara dönüldüğü, 1960 ile 1980 yılları arasında ise ithal ve ikameci politikaların uygulandığı görülmektedir. 1980 ve sonrasında ise 24 Ocak kararlarının etkisiyle neo-liberal ekonomi politikaları uygulanmıştır (İçöz, 2009). 1970’li yıllarda dünyada görülen petrol krizinden menfi yönde etkilenen tarım sektörü, uygulanan yapısal uyum programlarıyla korumasız kalmış ve gerektiği kadar desteklenememiştir. Tarım sektörü 24 Ocak 1980 kararları neticesinde uygulanan neo-liberal politikalar neticesinde yabancı sermayeye açılmıştır (İçöz, 2009).

Yukarıda verilen Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Genel Müdürlüğü örneğine tekrar dönüldüğünde, yeniden yapılanma çalışmaları çerçevesinde 18.06.1984 tarih ve 212 sayılı kanun hükmünde kararname ile bahsi geçen genel müdürlük 1984 yılında kaldırılmış ve uygulama alanı ile ilgili görevler Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğüne (Yeni adı Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğüne), araştırma ile ilgili görevler ise TAGEM (Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğüne)’e devredilmiş bulunmaktadır. Ancak bu düzenlemenin hedeflediğinin aksine, aslında gayet iyi çalışan bu organizasyonun etkinliğini azaltmış olduğu belirtilmektedir.

1980 yılından sonra ülkenin hizmet sektörü, sanayi ve turizm ile kalkınabileceğinin benimsendiğini görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan 1980 yılına kadar oluşturulan tarımsal altyapıların, kurumların, üretim deseninin, ihracata dayalı geleneksel ürün üretim modelinin ve tarımsal sanayideki gelişmelerin arka planda kaldığını görülmektedir. Tarımda yeniden yapılanma adı altında 1985 yılında başlatılan çalışmalarda ne yazık ki istenilen sonuçları verememiştir. Türkiye’de özelleştirme çalışmalarının tarım sektörüyle başladığı görülmektedir. EBK, TSEK ve Yem Sanayi özelleştirilerek hayvansal üretimi destekleyen kurumlar ortadan kaldırılmış ve ithalat kapıları açılınca da hayvancılık sektörü bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Türkiye Zirai Donatım Kurumu (TZDK), Şeker Fabrikaları ve Türkiye Gübre Sanayi (TÜGSAŞ) gibi önemli girdileri sağlayarak üretimi doğrudan ilgilendiren kurumlar da özelleştirilince bitkisel üretimin de bu gelişmelerden olumsuz etkilenmiştir.

Son dönemde ise özel sektörün gelişmesiyle bağlantılı olarak devletin daha çok kontrol ve denetim görevlerine ve alt yapı ve teknoloji geliştirmeye odaklandığı ve destekleme politikaları ile ticareti artırma politikalarına yoğunlaşmış olduğu dikkati çekmektedir. 2010 yılında gıda güvenilirliği hizmetlerinin bütünüyle Tarım Bakanlığına devredilmesi ile bu konuda tarladan sofraya bir bütünlük sağlanmıştır. Bu amaçla, 2011 yılında Bakanlığın öncelikleri kırsal kalkınma destekleri (eğitim yayım hizmetlerinden daha ziyade), altyapı hizmetleri ve gıda denetimi olacak şekilde yeniden yapılandırıldığını görülmektedir. Bu yaklaşım arazi toplulaştırma gibi altyapı eksiklerini ve kentli nüfusun artan gıda güvenilirliği kaygısını gidermek için genel anlamda doğru olmuştur. Ancak bu yapılanma kırsal ve kentsel olmak üzere iki ayrı sosyal yapıyı beraber yönetmeyi gerektirdiğinden, önemli zorlukları da beraberinde getirmiştir (Birişik, 2023). Son yirmi yılda tarım alanında önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Başta AB ile uyum çalışmaları olmak üzere, Tarım Kanunu, Tohum Yasası, Biyogüvenlik Yasası, Orman Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ve daha birçok yasa ve yönetmelik çıkarılmıştır.

Türkiye’de Tarımsal Eğitim

Türkiye’de modern ziraat eğitimi başlangıcı oldukça eskiye dayanmaktadır. İlk Tarım Yüksekokulu 1846 yılında İstanbul, Yeşilköy’de bulunan Ayamama Çiftliği’nde kurulmuş olmasına karşın çalışmalarını sadece iki yıl sürdürebilmiş ve kesintiye uğramıştır. 1883 yılına gelindiğinde okulun yeniden açılması kararı alınmıştır. 1891 yılında eğitim öğretime Halkalı Ziraat ve Baytar Mekteb-i Alisi’nin Baytar Bölümünün açılması ile başlamıştır. 1892 yılında ise okulun Ziraat Bölümü’ne öğrenci alınarak modern ziraat eğitimi başlamıştır. 1891 ile 1928 yılları arasında Halkalı Yüksek Ziraat Okulu eğitim faaliyetlerinde bulunmuştur. Ziraat Mektebi çiftliklerinde daha çok hayvan ıslahı çalışmalarına öncelik verilmiş ve İsviçre’den merinos koyunu, koç ve boğa getirilmiştir. Ayrıca sığır ıslahı çalışmalarında Kırım, Halep, Rumeli cinsi boğalar ve İngiltere’den de boğa ve inek getirilmiştir. Osmanlı’ya getirilen bu ırkların ülkede yetiştirilmesinin yanı sıra, yerli ırklar ile bu damızlık erkeklerin çiftleştirilmesi yoluyla yerli ırkların ıslah edilmesi çalışmaları da yürütülmüştür. Bunu 1893 yıllarında Bursa’da açılan Ziraat Mektebi izlemiştir (Demirel ve Doğanay, 2011).

Osmanlı İmparatorluğu’nda tarımı geliştirme çabalarının bir sonucu olarak inşa edilen Ankara Ziraat Mektebi’nin açılışı 1908 yılında Vali Ali Münif Bey tarafından gerçekleştirilmiştir. Burada Ankara Ziraat mektebine bir parantez açmamız gerekiyor. Ankara Ziraat Mektebi, Milli Mücadelenin Ankara’daki ilk karargah binasıdır. Mustafa Kemal Paşa Sivas Kongresi’nin ardından 27 Aralık 1919’da Ankara’ya gelişinden itibaren Heyet-i Temsiliye üyeleriyle beraber yaklaşık dört ay (118 gün) boyunca bu binada kalmış ve Milli Mücadelenin önemli kararları burada alınmıştır. Mustafa Kemal Paşa daha sonra Ankara istasyonunda bulunan gar müdürlüğü binasına (Direksiyon binasında) geçerek orada ikamet etmiş bulunmaktadır. Ancak çalışmalarını zaman zaman Ziraat Mektebinde sürdürmüş olduğu bilinmektedir (Aysal, 2017).

1891 yılında açılan ve 1928 yılına kadar eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam eden Halkalı Yüksek Ziraat Okulu’nun kapatılmasının ardından, Ankara Yüksek Ziraat Okulu’nun 1930 yılında faaliyete geçirilmiştir. Okulda Alman Ziraat Fakültelerindeki eğitim sisteminin uygulandığı göze çarpmakta olup 3 yıl sonra ilk mezunlarını vermeden Yüksek Ziraat Enstitüsü’ne çevrildiği bilinmektedir. Atatürk’ün direktifleriyle Cumhuriyet’in 10. Yılında 30 Ekim 1933 tarihinde 2524 sayılı kanunla kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü ise işleyiş ve yapılanma yönünden Ankara Yüksek Ziraat Okulu ve Halkalı Yüksek Ziraat Okulundan daha farklı özellikler barındırmaktaydı. Türk tarımının sorunlarını bilimsel yollarla çözerek modernize etmek, eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bulunmak suretiyle yurdun ihtiyaçlarına cevap verecek Ziraat Yüksek Mühendislerini yetiştirmek ve bilimsel araştırmalar yapmak üzere kurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü’nde, Ziraat Fakültesi, Orman Fakültesi, Veteriner Fakültesi, Tabii İlimler ve Ziraat Sanatları Fakülteleri bulunmaktaydı. Bu enstitünün eğitim ve öğretim müfredatı ilk iki yarılı on aylık sürekli staja ayrılmış bulunmakta olup, toplamda dört yıla yayılan genel ziraat öğretimi temel alınmıştır. 1946 tarihinde çıkartılan 4936 sayılı yasa kapsamında Türkiye’de üniversitelere özerklik verilmiş ve İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi kurulmuştur. Özetle tarımsal eğitim ve öğretim faaliyetleri 1846 yılında İstanbul’da Ayamama Çiftliğinde açılan Ziraat Mektebi ile faaliyetlerine başlamış olup bunu 1891 yılında Bursa’da ve 1893 yılında İstanbul Halkalı’da açılan okullar izlemiş olup 1933 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü’nün kuruluşu takip etmiştir. Yüksek Ziraat Enstitüsü 1948 yılında yayımlanan yasayla Ziraat Fakültesi’ne dönüştürülerek Ankara Üniversitesi bünyesine katılmış bulunmaktadır. 1948 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü bünyesinde bulunan fakültelerden Ziraat ve Veteriner Fakülteleri Ankara Üniversitesine, Orman Fakültesi ise

İstanbul Üniversitesine bağlanarak faaliyetlerine devam etmişlerdir. Yüksek Ziraat Enstitüsü bünyesinde bulunan Tabii İlimler Fakültesi, Fen Fakültesi ile birleştirilirken, Ziraat Sanatları Fakültesi'nde Ziraat Fakültesi'ne bağlanmıştır. 1948 yılından itibaren Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Türkiye Cumhuriyeti'nde tarımın gelişmesinde önemli rol oynamış, nitelikli ziraat ve ziraat yüksek mühendislerinin, bilim adamlarının yetiştirilmesinde öncülük etmiş bulunmaktadır. Özellikle Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, 1955 yılına kadar ülkedeki tek ziraat fakültesi olarak hizmet vermiş ve sırasıyla 1955 yılında Ege Üniversitesinin, 1957 yılında Atatürk Üniversitesinin ve 1967 yılında Çukurova Üniversitesinde Ziraat Fakültelerinin kuruluş aşamalarında görev alarak, Türkiye'de tarım eğitiminin yaygınlaşmasına önemli katkıda bulunmuştur (Anonim, 2024d)

Tarımsal Destekler

1980 yılından itibaren uygulanan ekonomik programlar, tarım politikaları ve tarımsal destekler konusunda da etkili olmuş, destekleme alım fiyatları ile destekleme yapılan ürün sayısında azalma yaşanmıştır. 1932 yılında ilk kez buğday alımıyla başlanan destekleme alımları daha sonraki yıllarda genişletilmiş olup, 1980 yılına gelindiğinde 22 ürüne ulaştığı dikkati çekmektedir. Bu sayı 1980'lerin sonlarında 10 ürüne kadar düşmüştür. Buna karşın 1990'lı yıllarda destekleme kapsamına alınan ürün sayısı yeniden artmış olup, destekleme fiyatlarında çiftçiler lehine iyileştirmeler yapılmış ve tarım sektörüne tahsis edilen kredi miktarı artırılarak üreticilerin birikmiş olan borçlarının bir kısmının tahsil edilmesinden vazgeçilmiştir (Narin, 1992).

1990'lı yıllardaki bir diğer önemli gelişme ise 1994 yılında yaşanan ekonomik krizi olmuştur. 5 Nisan 1994 tarihinde ilan edilen ekonomik önlemler paketinde, tarımsal ürün destekleme fiyatlarının yurt içi ve yurt dışındaki piyasalara göre belirlenmesi, destekleme yapılan ürün sınıfının tütün, pancar ve hububat ile sınırlı olması, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerine (TSKB) tanınan kredi ayrıcalıklarının sona erdirilmesi ve bütçeden girdi destekleri ve prim uygulamasıyla ilgili ödenek ayrılması gibi kararlar bulunmaktaydı. Ekonomik önlemler paketinde yer alan kararlar doğrultusunda, destekleme kapsamına alınan ürün sayısı 10'na düşürülmüş, bütçe de yaşanan sıkıntılar ve tarım sektöründe veri kayıtlarıyla ilgili alt yapının kurulamaması sebebiyle de prim sistemi uygulamasından vazgeçilmiştir. Üreticilere verilen desteklerin bütçe üzerinde oluşturduğu baskıyı azaltmaya yönelik oluşturulan ancak sürdürülebilir olmayan bu önlemlerin bir kısmı, kısa bir süre uygulanabilmiş ve 1997 yılından itibaren daha önceki haline geri dönmüştür. Bu kapsamda, 1995 yılında gübre destekleri arttırılmış, 1997 yılında tütünde uygulanan üretim kotası kaldırılmış, 1998 yılında kütlü pamuk, zeytinyağı ve yaş ipek kozasında ve 1999 yılında da yağlık ayçiçeği ve soyada prim sistemi uygulanmasına başlanmıştır. Tarımsal destek fiyatlarının belirlenmesinde dünya fiyatlarının dikkate alınmasıyla ilgili karar ise göz ardı edilmiş olup dünya fiyatlarından oldukça farklı destekler verilmiştir (Gökdemir, 2011).

2006 yılında çıkarılan Tarım Kanunu'na göre tarımsal desteklerin gayrisafi milli hasılanın en az yüzde 1'i kadar olması gerekmektedir. Yasanın çıkışından sonraki yıl olan 2007 yılında tarıma ödenen destek gayrisafi milli hasılanın yüzde 0,60'ı kadar olmuş olup 2022 yılında ise gayrisafi milli hasılanın yüzde 0,33'ü olarak gerçekleşmiştir.

2023 Yılı İtibariyle Tarımın Genel Görünümü

Cumhuriyet döneminde tarım 1929 ekonomik buhranına kadar liberal, 1930'lu yıllar da ise devletçi politikalar çerçevesinde desteklenmiştir. Ayrıca, toprağı olmayan çiftçilere toprak dağıtılması tarımsal üretimin artmasına neden olmuştur. 1950'li yıllarda ise İkinci Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan ekonomik sıkıntılar giderilmeye çalışılmıştır. Marshall planı sonucunda yapılan destekler ile tarımda mekanizasyon yaşanmış olup özellikle traktör sayısındaki artışla beraber ekilebilir tarım alanlarında da artışlar gözlenmiştir. 1960'lı yıllarda Türkiye'de Kalkınma Planlarının hazırlanmaya başladığı dikkati çekmektedir. İhracata yönelik ürünlerin artırılması planlanmış olup ithal ve ikameci korumacı politikaların benimsendiği görülmektedir. 1980'li yıllar neo-liberal politikaların yeniden uygulandığı ve bütün sektörlerin piyasa ekonomisine tabi olduğu yıllar olmuştur. Devletin tarım sektörü üzerindeki korumacı yaklaşımı terk edilmiş olup gelişmiş ülkelerle rekabet etme gücü bulunmayan üretici sınıfı bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Özellikle kur baskısı nedeniyle ciddi ekonomik krizler yaşanmış ve bütün sektörler bu krizlerden etkilenmiştir. 2000'li yıllar Türkiye'de Avrupa Birliği (AB)'nin, Dünya Bankası (DB)'nin, Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün tarım sektörü üzerinde önemli etkilerinin olduğu yıllar olmuştur. Bu dönemde Türkiye, DB ile imzaladığı Tarım Reformu Uygulama Projesi (TRUP) koşullarını yerine getirebilmek için tarım sektöründe radikal değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır. Özellikle tarım sektörünün korunması ve desteklenmesi konularında yapılan değişiklikler bugün bile hala tartışmalı konular içerisinde yer almaktadır (Taştanoğlu, 2018). Bütün bu gelişmelere rağmen Türkiye Cumhuriyeti'nde tarım da gelişme göstermiş ve önemli başarılarla imza atmış bulunmaktadır.

Birişik (2023)'e göre ülkemizin tarım sektöründe gerçekleştirmiş olduğu atılımlar şu şekilde sıralanmaktadır;

- ✓ Ülke nüfusu 13 milyondan 85 milyona çıkmış yani 6,5 kat artmıştır. Yaz aylarında gelen 45 milyon turist ile bu sayı 130 milyonun üzerine çıkmaktadır.
- ✓ Toplam nüfusun tarımla uğraşan kısmı ise yaklaşık 2 kat artarak 9 milyondan 17 milyona çıkmıştır.
- ✓ Toplam nüfusa göre kırsalda yaşayanların oranı ise 4 kat düşerek %20 civarına inmiştir. Köy sayısı ise halen 36 bin civarındadır.
- ✓ Ekilen tarım arazisi 4 milyon ha iken yaklaşık 6 katına çıkmış 24 milyon ha alan ulaşmıştır.
- ✓ Patateste verim (kg/da) 80, pamukta 25, mısırdaki, buğdayda 15, çeltikte 10 ve ayçiçeğinde 8 kat artmıştır.
- ✓ Bitkisel üretim toplamda 27 kat artarak 4,5 milyon tondan yaklaşık 122 milyon tona ulaşmıştır.
- ✓ Koyun-keçi sayısı 2,5 kat artarak 20 milyondan 50 milyona, sığır-manda sayısı 4 kat artarak 4,5 milyondan yaklaşık 18 milyona çıkmıştır. Sığırlarda kültür ırkı hayvan oranı 12 kat artarak %92 olmuştur.
- ✓ Süt üretimi 1,5 milyon tondan 15 kat artarak 23 milyona kadar çıkmıştır.
- ✓ Toplam hayvansal üretim 2 milyon tondan 23 kat artarak 46 milyon tona ulaşmıştır.
- ✓ Tırmıktan traktöre tüm tarım makinası yaklaşık 16 bin iken bugün traktör sayısı 1.5 milyondur.
- ✓ Sulama yapılan tarım arazisi miktarı 250 bin ha civarından 20 katına ulaşmış ve 5 milyon ha olmuştur.

- ✓ Kuruluşta 1 adet ziraat fakültesi ve 3 ziraat lisesi varken, şimdi 40'tan fazla ziraat fakültesi ve 37 veteriner fakültesi ve 45 adet gıda mühendisliği bölümü ve çok sayıda alt programlar bulunmaktadır.
- ✓ Toplam GSYİH içerisinde tarım sektörünün payı %45'lerden %6 civarına gerilemiştir.
- ✓ Dış ticarete meyve, sebze, yumurta, bal ile tohum, makine ve aşı dahil 200'den fazla ürün 170'ten fazla ülkeye ihraç edilmekte ve sektör net dış ticaret fazlası veren bir duruma gelmiştir.
- ✓ Bakanlık ülkenin en büyük ve en yaygın Ar-Ge altyapısına ve teknik insan kaynağına sahiptir.
- ✓ Bakanlığın görev alanı ile ilgili ihtiyaç duyulan nerdeyse tüm yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Sonuç ve öneriler

Sonuç olarak, Türkiye'nin geçmişten günümüze gelen tarımsal üretim potansiyeli, ülke tarımı için fırsatlar olduğunu net bir şekilde göstermektedir. İnsanlık ve tarım ilişkisi çok eskidir ve dünya var oldukça da devam edecektir. Türkiye, içinde bulunduğu coğrafya, iklim koşulları, sahip olduğu biyoçeşitlilik, tarımsal üretim kültürü ve nitelikli insan kaynağı ile tarım sektöründe ciddi bir potansiyele sahip bulunmaktadır. Yaşanan iklim krizi, salgın hastalıklar, Rusya-Ukrayna Savaşı, enerji krizi, Avrupa Yeşil Mutabakatı, dünyada yaşanan kuraklıklar ülke tarımı için önemli risk ve fırsatları beraberinde getirmektedir. Ancak gelinen bu noktada bireysel, toplumsal ve akademik sorumlulukların olduğunun unutulmaması gerekmektedir. Tarımda, bulunduğumuz coğrafyanın güncel konjonktürünün, dördüncü sanayi devriminin (Endüstri 4.0), mevcut teknolojik gelişmelerin ve yeşil dönüşüm eğilimlerinin içselleştirildiği yeni bakış açısı ve daha güncel politikalara ihtiyaç duyulmakta olup ülkenin tarımsal potansiyelini ortaya çıkaracak, teknoloji destekli, kırsal kalınmayı, üreticiyi ve tüketiciyi esas alan ve Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Yeşil Mutabakat süreci ile uyumlandırılmış yeni bir modele ihtiyaç bulunmaktadır. Tarım sektörünün bu hedefler ile geliştirilmesi Türkiye ekonomisi için de önemli bir çıkış yolu oluşturabilecektir. Bu nedenle başta kamu olmak üzere, üretici, üniversite, sanayi, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve mesleki örgüt paydaşlarının bir araya gelerek yeni politika ve modellerin oluşumuna azami katkı vermeleri önem arz etmektedir. Bu kapsamda, Osmanlı Döneminden günümüze kadar tarım alanında yapılan incelemeler ve değerlendirmeler ışığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarım politikalarının ve eylem planlarının oluşturulmasında dikkate alınması önemli olabilecek bazı hususlara aşağıda verilmiştir;

- Tarımsal eğitim müfredatı ve stajı yeniden düzenlenmeli, öğrencilerin pratik işleyiş deneyimi arttırılmalıdır. Tarımsal orta öğretim ve yükseköğretim güncel gelişmelere uygun olarak yapılandırılmalıdır.
- Arazi toplulaştırma çalışmaları hızla tamamlanmalıdır.
- Kuraklık karşısında tedbir olarak sulama projeleri yaygınlaştırılmalıdır. Kuraklığa, tuza ve strese dayanıklı bitki çeşitleri geliştirilmelidir.
- Özellikle iyi eğitilmiş, teknolojik bilgi sahibi, tarımda teknolojiyi kullanmayı hedefleyen genç nüfus mutlak suretle tarıma kazandırılmalıdır. Bu kapsamda dijital tarım uygulamaları hızla hayata geçirilmelidir.

- İklim Krizi karşısında daha etkin olunmalı ve ilgili paydaşlarla birlikte kuraklıkla mücadele stratejisi güncellenmelidir.
- Avrupa Yeşil Mutabakatı yakından takip edilmeli ve uyum çalışmaları hızlandırılmalıdır,
- Ar-Ge ve Ür-Ge destekleriyle yerli ve milli girdilerin geliştirilmesi için teşvikler sağlanmalıdır. Bu sayede tarımsal üretim maliyeti düşürülerek gıda enflasyonu ile mücadele sağlanmalıdır.
- Yeni ürün destekleme modelleri oluşturulmalı, planlı üretime geçilmelidir.
- Sözleşmeli tarım yaygınlaştırılmalı ve yasal bir altyapıya kavuşturulmalıdır.
- Biyoteknoloji çalışmaları kapsamında öncelik verilen destek ve teşvik konuları sadeleştirilerek arttırılmalıdır.
- Tarımda nitelikli işgücü oluşturulmalıdır.
- Doğal kaynaklar üzerindeki baskı azaltılmalı ve biyolojik çeşitlilik kaybının önlenmesi için ek eylem paketleri oluşturulmalıdır. Bu şekilde sürdürülebilir üretime katkı sağlanmalıdır.
- Gıda ve tarımsal girdideki fiyat dalgalanmaları ile jeopolitik riskleri yönetmek için yeni yöntemler geliştirilmelidir. Jeopolitik risklerin önceden tahmin edilebilmesine yönelik olarak diğer kurum ve kuruluşlarla birlikte çalışılmalıdır.
- Olmazsa olmazlar arasında yer alan kırsal kalkınmada hedeflenen düzeyin yakalanması için tüm paydaşların katılımı ile yeni stratejiler geliştirilmeli ve birlikte daha etkin adımlar atılmalıdır.
- Dijital tarımın yaygın olarak üretim faaliyetlerine entegre edilebilmesi için ek yatırım, teşvik ve eğitim olanağı sağlanmalıdır. Gerekiyorsa köylerde ortak kullanıma olanak verecek dijital tarım uygulamalarının kullanıldığı merkezler hayata geçirilmelidir.
- Üreticilere düşük faizli ve uzun vadeli ödeme planları olan kredi imkanları sağlanmalıdır. Bu şekilde tarımsal üretimde devamlılık sağlanarak belirsizlikler azaltılmalıdır.

Kaynaklar

- Ağır, Ö. (2021). İkinci dünya savaşı sonrası dönemde Türkiye’de tarıma Amerikan etkisi. *Karefad, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: 9, Sayı: 1, 65-89.
- Anonim, (2024a). Tarihçemiz. <https://www.aoc.gov.tr/Portal/KategoriIcerik/tarihce/49>. (Erişim Tarihi: 24.12.2023).
- Anonim, (2024b). Ziraî Mücadele Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Tarihçe. <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/zmmae/Menu/6/Tarihce> (Erişim Tarihi: 24.12.2023).
- Anonim, (2024c). Çaykur'un Tarihçesi. <https://www.caykur.gov.tr/Pages/Kurumsal/KurumHakkinda.aspx?ItemId=6> (Erişim Tarihi: 24.12.2023).
- Anonim, (2024d). Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi. <http://www.agri.ankara.edu.tr/tanitim-2/>. (Erişim Tarihi: 24.12.2023).
- Aysal, N. (2007). Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'da İlk Günleri: "Ziraat Mektebi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, No: 39, 359-396.
- Birişik, N. (2023). Cumhuriyetin 100. yılında tarım karnemiz. *KAV yayınları*. 4s.
- Bulut, İ. (2006). Genel Tarım Bilgileri ve Tarımın Coğrafi Esasları (Ziraat Coğrafyası). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. ISBN No: 975-6859-71-7. 255 s.
- Demirel, M & Doğanay, F.K. (2011). Osmanlı’da Ziraat Eğitimi: Halkalı Ziraat Mektebi. *U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl: 12, Sayı: 21, 183-199.

- Erdinç, Z. (2017). Türkiye’de Şeker Sanayinin Gelişimi ve Şeker Sanayinde İzlenen Politikalar. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 17, Sayı 3, 2017, 9-26, 10.18037/ausbd.417269
- Ezer, F. (2010). 1929 Dünya ekonomik krizi’nin Türkiye’ye etkileri. *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 1, 427-442.
- Gökdemir, B. (2011). Tarımsal Reform ve Rekabet Politikası. *Rekabet Dergisi*, 15-46.
- İçöz, E. (2009). 1980 Sonrası Tarım Politikalarının Sosyo Ekonomik Etkisi: Özlüce Köyü ve Doğanca Örneği: Muğla. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Karaman, S. & Yavuz, C.F. (2016). Marshall Planı Türkiye Tarımının Gelişmesinde Nasıl Rol Oynamıştır? *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı/No. 1, 2016, 1-14.
- Metintaş, M.Y. & Kayıran, M. (2016). 1929 Dünya ekonomik krizinin Türk tarımına etkileri ve 1931 birinci Türkiye Ziraat Kongresi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:23
- Narin, M. (1992). 1980 Yıllardan Sonra Tarımsal Politikadaki Değişiklikler. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, S. & Yıldırım, F. (2009). Osmanlı İmparatorluğunun iktisadi çöküşü ve Atatürk dönemi iktisat politikaları. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, 145-165.
- Pelin, İ.F. (1945). Finans İlimi ve Finansal Kurumlar. Cilt 1. Ankara: İstanbul Üniversite Yayını. 279-307.
- Sarıkoç, A. & Kayıran, M. (1998). Atatürk, Cumhuriyet ve Türk Tarımı: Atatürk’ün Tarım Politikası ve Sonuçları. *Erdem*, 11 (31), 215-242.
- Taştaoğlu, E. (2018). 1980 yılından sonra Türkiye’de uygulanan tarımsal politikalar ve tarımın ülke ekonomisindeki yeri. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, 129 s.
- Tüfekçi, H. (2021). Tiftik (Ankara) Keçisi Yetiştiriciliği ve Yozgat İli Potansiyeli. *Bahri Dağdaş Hayvancılık Araştırma Dergisi*, 10 (2): 147-157. e-ISSN: 2687-3745, (Erişim Tarihi: 24.12.2023. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bdhad>)
- Ülken, Y. (1984) Atatürk ve İktisat. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara. 77 s.
- Yavuz, F. (2000). Türkiye’de Tarım Politikası, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 31, Özel sayı, 9-22.
- Yavuz, F. (2006). Tarım Politikası. Ed., Fahri Yavuz, Türkiye’de Tarım. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 43-66.
- Yıldız, S. & Çankaya, B.Z. (2023). “Türk Arşiv Belgelerine Göre 1923-1939 Yılları Arasında Türkiye ve Almanya Ticari İlişkileri: Savaş, Kriz ve Anlaşmalar”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18 (2), 500-525. Doi: 10.17153/oguiibf.1250191